

Fotó: Bv. fotó

A DEVIÁNS VISELKEDÉSFORMÁK KIALAKULÁSÁNAK OKAI A 12-16 ÉVES KOROSZTÁLY KÖRÉBEN

„A bűn mindenképp előtt azért normális,
mert bizonyosan nincs olyan társadalom, amelyben ne léteznék.”
(Émile Durkheim)

Sajnálatos tény, hogy a fiatalkorúak között világszerte egyre korábbi életkorban jelentkeznek a deviáns viselkedésre utaló jelek. Megszaporodtak a mentális zavarok, a káros szenvedélyek, a társadalom peremére kerülés, a társadalomból való kilépés vagy eltolódás. Tanulmányomban a 12-16 éves korosztály körében megtalálható deviáns magatartásokat veszem górcső alá, s a családi jogállás és baráti kör felderítésével és elemzésével teszek kísérletet az átlagtól eltérő magatartás okainak felderítésére. A kutatás az ifjúság körére fókuszál, mivel ők azok, akik nyitottak az újra, fogékonyabban a szokatlan dolgokra, kíváncsiak. A kíváncsiság, a vágy és az ismeretlen dolgok kipróbálása különleges tulajdonság és előre vihet a tudományos életben, a tanulásban, ám igen veszélyes lehet, ha devianciával párosul. Még érdekesebbé teszi a helyzetet, hogy az ifjú mindent maga szeretne kipróbálni és egyáltalán nem hisz az idősebbeknek. E gondolatok tükrében elemzem, értékelem a fiatalokkal kapcsolatosan megszerzett tapasztalatomat.

Kulcsszavak: deviancia, alkohol, drog, öngyilkosság, szexuális deviancia

It is regrettable that signs of deviant behaviour emerge in younger and younger ages among youngsters all over the world. Mental diseases, harmful addictions, getting to the edge of society, quitting society or dislocating from it have become very common phenomena. In my study I am going to investigate the deviant behaviour of youngsters between the age of 12-16; I also aim at discovering the reasons of deviant behaviour with analyzing family status and the circle of friends. The research focuses on youngsters as they are open to innovative ideas, susceptible to unusual things, so to say, they are curious. Curiosity, desire and trying out new things are special characteristics and can move someone forward in scientific life and education, however, it can also be dangerous if it is accompanied with deviance. The situation is even more interesting if youngsters wish to try out everything by themselves and do not believe elder people at all. I am going to analyze my experiences with youngsters in the light of the above mentioned thoughts.

Keywords: deviance, alcohol, drugs, suicide, sexual deviance

Bevezetés

Az emberi társadalmak működését többek között az teszi lehetővé, hogy az együttélést általánosan elfogadott szabályok hangolják össze. A történelem folyamán a kisebb-nagyobb közösségek mind megalkották írott vagy íratlan törvényeiket, s az egyre differenciáltabb szerkezetű társadalmak egyre szofisztikáltabb jogrendszereket alakítottak ki. Amennyiben a társadalmi felfogás és a jogrend között nagyon nagy az eltérés, az nem képez ideális helyzetet: a jog által alkotott magatartási szabályok nem találkoznak a társadalom erkölcsi felfogásával, ami pedig erősíti a jogi normák elleni ellenszegülést.¹ Ebben az anómiás állapotban jelenik meg a deviancia, ami egy olyan, az átlagtól eltérő magatartásminta, beilleszkedési zavar, amely az adott közösség normáival nem egyeztethető össze.²

A társadalomban uralkodó normák megsértését devianciaként értelmező szociológia az anómia, törvény nélküli állapot fogalmát használja olyan jelenségek leírására, mint a bűnözés, az alkoholizmus, a kábítószerfogyasztás.³ Egy társadalom számára a deviancia súlyos károkat okozhat: gond az anyagi veszteség, a veszélyeztetettség, de legalább ennyire elgondolkodtató a deviáns viselkedés, mint el nem indult vagy kettőtört karrier. Különösen akkor kell odafigyelni, ha gyermeket vagy fiatalot érint a normaszegő viselkedés.⁴

Sajnálatos tény, hogy a fiatalkorúak között világszerte egyre korábbi életkorban jelentkeznek a deviáns viselkedésre utaló jelek. Megszaporodtak a mentális zavarok, a káros szenvedélyek, a társadalom peremére kerülés, a társadalomból való kilépés vagy eltolódás. Jelen tanulmányban a 12-16 éves korosztály körében megtalálható deviáns magatartásokat vettem górcső alá, s a családi jogállás és baráti kör felderítésével és elemzésével teszek kísérletet az átlagtól eltérő magatartás okainak felderítésére.

Kutatási témám az ifjúság körére fókuszál. A korosztály leszűkítésének oka az, hogy véleményem szerint ők azok, akik nyitottak az újra, fogékonyabbak a szokatlan dolgokra, kíváncsiak. A kíváncsiság, a vágy és az ismeretlen dolgok kipróbálása különleges tulajdonság és előre vihet a tudományos életben, a tanulásban, ám igen veszélyes lehet, ha devianciával párosul. E gondolatok tükrében szeretném elemezni, értékelni a fiatalokkal kapcsolatosan megszerzett tapasztalataimat.

Irodalmi áttekintés

Az alábbi fejezetben a deviancia fogalmát, funkcióját szeretném tisztázni, valamint foglalkozom a deviancia kialakulásának lehetséges okaival, s az egyes deviáns magatartásformákat is górcső alá veszem. A fiatalok deviáns magatartásformáinak kialakulásához vezető út megértéséhez a hazai irodalomban megjelent publikációk széles körű feldolgozására és ismertetésére törekszem, s főként hazai szerzők munkái kerülnek elemzésre.

1 Kelemen L. (2009)

2 Rosta A. (2007)

3 Fleck Z. (2004)

4 Eszenyi M. (2005)

A deviancia fogalma és funkciója, a deviáns viselkedés

A deviancia összetett szó, a latin *dēvia* szóból származik. Jelentése elhajlás, eltérés, letérés a helyes útról. A többségi társadalom által elítélt és intézményes reakciót kiváltó, a mindenkori társadalmi normáktól eltérő viselkedés. A deviancia magatartászavar, az átlagtól eltérő magatartásminta, beilleszkedési zavar.⁵

A társadalmi normák olyan előírások, amelyek a lehetséges magatartások közül kijelölik a helyeset és a követendő, s az előírás be nem tartása esetére hátrányos következményt helyeznek kilátásba, és azt általában meg is valósítják. Ezen elvárások egyidősek az emberi társadalommal, hisz társadalmi normák nélkül nincs emberi társadalom.⁶ Ezek az előírások tehát olyan magatartásszabályok, melyek az adott társadalom minden tagja számára értelmezési, igazodási alapot nyújtanak. Egy adott közösségben nagyon sokféle norma érvényesül egymás mellett. Vannak írott, jogi normák, melyek megszegését az állam kényszereszközökkel bünteti. Az erkölcsi szabályok, szokások, illemszabályok és divatszabályok megszegését a társadalom többi tagja megvetéssel bünteti.

Az emberek társadalmi együttélése azért lehetséges, mert többségük alkalmazkodik az adott társadalomban elfogadott normákhoz, viselkedési szabályokhoz. Azonban előfordul, hogy a közösség egyes tagjai ezeket a normákat megszegik, s ezt a normaszegést devianciának nevezzük. Deviáns minden olyan magatartás, amely az adott társadalomban elfogadott normáktól eltér, azonban ezek az elvárások társadalmanként és korszakonként eltérők lehetnek.⁷

A deviancia kifejezésnek van egy központi eleme, mégpedig a társadalmi normának való meg nem felelés. A társadalmi normák azonban térben és időben változnak, ennek megfelelően csak annyi mondható, hogy egy viselkedés abban az esetben deviáns, ha egy bizonyos társadalmi rend normáit sérti egy adott időben. Én magam ezt a fogalmat kiegészíteném annyival, hogy egy adott helyre is leszűkíteném, mivel a földrajzi távolságok, kulturális eltérések kapcsán is mutatkozhat különbség az elfogadóság körében.

A társadalom különböző mechanizmusokkal fejezheti ki elutasító reakcióit a nemkívánatos jelenségekkel szemben. A közhatalmi, azaz büntetőjogi tilalomtól egészen a nem állami, közösségi helytelenítésig terjedhet. Azt is le kell azonban szögezni, hogy egy adott viselkedés közösségi megítélése nem egyszer és mindenkorra adott, így nem kiszámítható.⁸ Véleményem szerint a közhatalmi, állami kényszerrel végrehajtható szankciók ezzel ellentétesen épp kiszámíthatók, hiszen a gyakori változtatás jobbizonytalanságot szülne. A közösségi kirekesztés, megvetés sem egyik napról a másikra változik, egy adott magatartás mikénti megítélése viszonylag állandónak mondható álláspontom szerint.

A deviánsnak ítélt magatartásformák tehát társadalmanként és koronként változhatnak. A maga korában deviánsként kezelte a társadalom sok forradalmárt, a tudo-

5 Rosta A. (2007)

6 Szilágyi P. (2014)

7 Andorka R. (2006)

8 Fleck Z. (2004)

mányos gondolkodás úttörőit, a vallás megújítóit is, s sokszor devianciának tekintették a divat, az ízlés, a szokások, a kultúra újítóit is.

A szociológiának a deviancia társadalmi szerepét illető fő következtetését így abban lehet összefoglalni, hogy meg kell találni egy olyan szabályozást, olyan társadalmi állapotot, amely elég toleráns ahhoz, hogy bizonyos mennyiségű devianciával együtt éljen, viszont elejét veszi annak, hogy a deviancia annyira elhatalmasodjék, hogy a társadalom dezintegrációját, felbomlását idézze elő.⁹ A deviancia a társadalmi együttélésnek természetes velejárója, s éppen ezért a szabályozásban is mindig kell lennie némi rugalmasságának is, ami a kisebb kilengéseket még nem szankcionálja.

A deviancia tehát a következő kritériumokkal foglалható össze: egyik normatív feltétele egy adott magatartás deviánsként való minősítésének, hogy az eltérjen a társadalomban elfogadott normáktól, a második kritérium pedig statisztikai jellegű, amely szerint a deviancia egy adott társadalomnak csak a kisebb részét érintheti.¹⁰

A deviancia kialakulásának lehetséges okai

Jelen fejezetben a deviáns viselkedés kialakulásának okait keresem, kitérve a család és a barátok által közvetített minta fontosságára és jelentőségére. Az egyes deviáns viselkedésformák bemutatásánál részletesebben fogom elemezni a lehetséges okokat.

Megállapítható, hogy a deviáns viselkedés kezdetének az akut stresszhelyzet csak a közvetlen kiváltó tényezője, s ezen feszültségek elviseléséhez, megoldásához egészségesen fejlődött személyiség szükséges. Az egészséges személyiségfejlődéshez, szocializációhoz pedig elengedhetetlen a harmonikus családi háttér és a kortárs csoportokkal való jó kapcsolat. Ha bármelyik tényező hiányzik, akkor szocializációs és személyiségfejlődési zavarok léphetnek fel.¹¹

A fiatalkori devianciának objektív és szubjektív okai vannak, amelyek együttesen változtatják, alakítják a fiatalok magatartását. Először azokat a legfontosabb objektív okokat említhetjük, amelyek a családi környezetben gyökereznek. Ide tartoznak a sokat emlegetett családi problémák: a család egyensúlyi helyzetének a felbomlása, a szülők válása, új családi kapcsolatok kialakítása, erkölcsileg felelőtlen szülők magatartása, anyagi gondok, alkoholistá családi környezet, durva szülői bánásmód, helytelen nevelési elvek, rossz baráti társaság.

Az vitathatatlan, hogy a család a legkorábbi életszakasztól kezdve hat a fejlődő egyénre. Alapvető érzelmi, viselkedési modelleket vés a személyiségbe, amelyeket majd a gyermek továbbvisz az életbe. A családi légkör zavarai befolyásolhatják a személyiségfejlődést, amelyek gyermekkorban vagy később, a felnőttkori alkalmazkodás töréseiben mutatkozhatnak meg. Stabil, biztonságot adó családi légkörben a személyiség – az élet stresszhelyzeteivel szemben – olyan védettséget szerezhet, amely életvezetésének biztosítéka lehet.^{12 13}

9 Andorka R. (2006)

10 Pikó B. (2002a)

11 Andorka R. (2006)

12 Bagdy E. (1977)

13 A családi lélektani hatásának elemzését Bagdy Emőke 1977-es munkájának ismertetésével oldottam meg. Habár a kitérő munkája óta születtek a devianciát vizsgáló egyéb elemzések, de a hivatkozott

A kockázati magatartás és az azt befolyásoló tényezők alaposabb vizsgálata azt mutatja, hogy a serdülőkor előrehaladtával a család befolyását egyre inkább a kortársak szerepe váltja fel. A kortárs csoportokhoz való tartozásnak azonban sok kedvezőtlen oldala is van. Az együttlétek gyakran társulnak rizikószerkezték fogyasztásával is. Különösen erős az ún. „best friend” hatás, ami azt jelenti, hogy a legjobb barát által közvetített hatás, norma a legmeggyőzőbb a dohányzás és az alkoholfogyasztás elkezdésében.¹⁴ A fiatalok számára a kortárs csoportok által közvetített minták egyre erősebbé válnak, míg a családi minták szerepe csökken.¹⁵

Serdülőkorban a családi szocializáció kereteit szétfeszítik a külső kapcsolatok és az egykorú társakkal átélhető közös élmények csábítása. A serdülő minden törekvése az, hogy felnőtté váljon végre. Ez okozza a szülőktől való elfordulást és a gyermek átmeneti bezárkózását. A család védelméből való kiszakadás az átmeneti magányt, a külső kapcsolatok megerősödését segíti elő. Ekkor a legnagyobb a hajlam a különféle csoportokba való belépésre. Ez leginkább azért jön létre, mert a serdülő itt kapja meg azt a visszajelzést, amire vágyik: itt szabad azt, amit a családban nem.¹⁶ Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a serdülő generációban a korosztályi csoport befolyása jóval nagyobb hatással van a fejlődő személyiségre, mint bármelyik más szocializációs tényező.¹⁷ Ebben a korban tehát a csoportkonformitás egyre inkább kiemelt szerephez jut, különösen fontos a pszichoszociális fejlődéshez a csoporthoz tartozás, amit a közös viselkedési szabályok elfogadása és betartása is erősít.¹⁸

Azt tehát leszögezhetjük, hogy tizenéves korban sokkal erősebb a kortársak szocializációs hatása, ám nem szabad elhanyagolni a család szerepét sem, ugyanis a családi befolyás csökkenésével párhuzamosan nő a kortárs csoportoktól való függés.¹⁹

A deviáns viselkedések

Jelen fejezetben a főbb deviáns formákat kívánom görcső alá venni, melyek vélhetően az általam vizsgált korosztályt is érintik. Az egyes deviáns viselkedések bemutatását követően pedig a kialakulásuk lehetséges okát is vizsgálom.

A dohányzás, mint deviancia?

A leggyakrabban használt pszichoaktív drog a nikotin, mely cigarettában, szivarban, pipadohányban található kémiai anyag. A dohányzással kapcsolatban először az a kérdés merül fel, hogy az egyáltalán devianciának tekinthető-e.

forrás a mai napig helytálló, időt álló mű, amely remeken mutatja be a család szerepét a deviancia kialakulásában. Több mű részleteselemzését a tanulmány terjedelme nem tette lehetővé.

14 Pikó B. (2000)

15 Mechanic D. (1991)

16 Bagdy E. (1977)

17 Sárík E. (2001)

18 Csíkszentmihályi M.-Larson L. (1984)

19 Vitaro F.-Brendgen M., Tremblay R. E. (2000)

A dohányzás a huszadik században normalizált viselkedés volt. A dohányzókat tolerálták a nem dohányzók, a dohányzás jelen volt minden társadalmi-gazdasági csoportban, és mindkét nemre egyaránt jellemző volt. A XXI. század változást hoz a dohányzás megítélésében, a dohányzókat egyre kevésbé tolerálják, a szociális terük egyre inkább leszűkül, és a dohányzás egyre stigmatizáltabb, antiszociálisabb viselkedésnek minősül.

A dohányzás legális drog, így közhatalmi szankciók nem fűződnek hozzá, de a társadalom megvetésével egyértelműen számolhat a dohányos. Gondoljunk csak arra, hogy egy közintézménybe belépve azonnal a következő üzenet fogad: „Ne dohányozz!”. A dohányzás visszaszorítása a nemzeti dohányboltokba, a hozzáférhetővé tételének megnehezítése az állam részéről szintén azt támasztja alá, hogy habár a dohányzás nem szankcionálandó viselkedés, de mindenképp megvetendő magatartásról van szó. Így számomra a válasz egyértelmű: deviáns magatartással állunk szemben.²⁰

Az alkoholfogyasztás és az alkoholizmus szociológiája

Az alkohol a legelterjedtebb legális drog. Az alkohol fogyasztása olyannyira elterjedt és elfogadott, a társasági élet velejárójának tekinthető, hogy magát az alkoholfogyasztást nem tekintjük devianciának, az alkoholizmust viszont igen. Az idült alkoholizmust a társadalom elítélendőnek tartja, az ittas állapotot viszont bizonyos alkalmak esetében tolerálja.

Az alkoholizmus tipikus menekülő, visszahúzódó devianciaforma. Fogyasztása eufóriát okoz, mely során a védettség érzése szállja meg az egyént. Az alkoholizmus-hoz vezető úton az első lépés az alkohollal, mint droggal történő megismerkedés, amit a próbálkozások szakasza követ. Ez után következik a kiegyensúlyozott, majd a mértéktelen használat. Az utolsó fázis a függőség kialakulása, ahonnan már segítség nélkül nincs visszaút.

A fiatalok számára az alkohol a felnőttiség szimbóluma, de az alkoholfogyasztás magyarázata lehet annak feszültségoldó szerepe és a szociális – kapcsolatokat, kontaktusépítést megkönnyítő – ivás jelensége sem elhanyagolható.²¹

A dependenciával kapcsolatban különösen azok az egyének veszélyeztetettek, akik genetikai alapon érzékenyebbek az alkohol hatásaira, akikben az alkohol lebontásban szereplő enzimek defektusa fordul elő vagy jellemző rájuk a szintén örökletes emocionális labilitás, illetve a családban előforduló alkoholista is növeli a függőség kialakulásának esélyét.²²

Hajlamosító tényező lehet tehát a szenvedély mintája, modellje, ugyanis bizonyos viselkedéstípusokat a családban sajátít el az ember. Ha a családban nincs rendszeres ivás, akkor nincs minta erre a típusú viselkedésre. Bizonyított tény, hogy a gyermekkorban megtapasztalt minták nagyon erős hatásúak és gyakran csak később mutatkozik meg a jelentőségük.

20 Elekes

21 Pikó B. (2002c)

22 Pikó B. (2002c)

A nehéz gyermekkor, a szülők hiánya, a beilleszkedési nehézségek, a gyermekkorban elszenvedett lelki sérülések a kutatások szerint összefüggenek a később jelentkező alkoholizmussal. A lélektani hajlamosság mindig valamilyen örömhány, örömdéficit, mert az alkoholban mindig gyorsan talál kompenzációt, pótlást az egyén. A stresszben élő, teljesítménykényszer nyomása alatt álló ember is könnyen nyúl az alkoholhoz, hiszen oldja a stresszt, csökkenti a fáradtságot, élénkít.

Az alkoholistákkal szembeni jogkövetkezmények alkalmazásának feltétele, hogy az elkövető alkoholfogyasztással összefüggésben kövessen el bűncselekményt²³. Az ittas állapot a beszámítási képességet korlátozhatja vagy kizárhatja, tudatzavart állapotnak tekinthető. Ennek ellenére az esetek túlnyomó részében nem értékelhető büntetethezességét kizáró okként, amennyiben az elkövető saját elhatározásából került ittas vagy bódult állapotba. Ebben az esetben a büntetőjogi szankció mértékének meghatározásánál az ittas állapotban történő elkövetés súlyosító körülmény a Bk. 56. alapján.

Az alkoholistáknak és azoknak is, akik ittas állapotban követnek el bűncselekményt, a társadalom tagjainak megvetésével, elítélésével is egyértelműen számolnia kell.

A drogfogyasztás, mint deviancia

Az emberiség régóta tisztában van azzal, hogy léteznek olyan anyagok, melyek jelentős mértékben sértik az ezeket használók egészségét. Ezeknek a szerekeknek az ártalmas voltával lényegében mindenki tisztában van, ennek ellenére mégis sor kerül a fogyasztásukra, mivel olyan tulajdonságokkal is rendelkeznek, amelyek átmeneti jelleggel, de a fogyasztó számára előnyökkel járnak. Jelentős mértékben hatva az idegrendszerre megnyugvást idéznek elő, megszüntetik a fáradtságérzetet, vagy növelik az emberi teljesítményt, ugyanakkor súlyosan károsítják az egészséget.²⁴

Alapvetően minden olyan vegyi anyagot drognak nevezünk, amely az élő folyamatokat befolyásolja, szűkebb értelemben azonban kizárólag a mentális működésre ható termékeket tekintjük drognak. A pszichoaktív drogok kifejezés egy olyan gyűjtőfogalom, amelybe beletartoznak egyrészt az illegitim drogok és az orvosi vényre írt, azaz legitim drogok is.

Az addikció alatt olyan kényszeres viselkedést értünk, amely a drog mindenáron való megszerzésére és fogyasztására irányul. Egy kényszeréről van tehát szó, amely alapja a függőség. Ez megnyilvánulhat pszichés formában, de testi dependencia is kialakulhat, amikor a szer elhagyásakor jelentkeznek az elvonási tünetek. Bizonyos drogoknál a függőség következtében tolerancia is fellép, azaz növekvő adag szükséges ugyanazon hatás eléréséhez.

A drog elfogyasztása után először az öröm fázisa dominál, azaz a szer pozitív, kedvező hatásainak megismerése áll előtérben. Később aztán a szerfogyasztás krónikusává válik, szenvedélyé alakul.²⁵ A magyarországi kábítószerhelyzet jellemzője, hogy nálunk a keresleti oldal, tehát a visszaélésszerű fogyasztás és az ebből fakadó következmények okoznak társadalmi és egyéni konfliktusokat.²⁶

23 Nagy F. (2006)

24 Belovics E., Gellér B., Nagy F., Tóth M. (2014)

25 Pikó B. (2002b)

26 Lévai M. (1996)

Az adott társadalom értékrendszere és társadalmi normáinak hatása kihát a drogszabályozásra. Az addiktív viselkedés nem direkt módon öröklődik, de a személyiségfejlődésben kialakulhatnak és tovább örökíthetők a függőségre való hajlam jegyei. A biológiai okokra való fokozott odafigyelés mellett nagy jelentőségük van a pszichoszociális rizikófaktoroknak is. A rossz iskolai teljesítmény, az iskolai motiváció hiánya, illetve általánosságban az iskolához való negatív viszony számos esetben igazolt rizikótényező, s az iskolai hatások mellett a családi és kortárskapcsolatok szerepe sem elhanyagolható. A serdülők személyének autonómmá válása, a kortárs kapcsolatok felerősödése és a családi kötelek fellazulása egyaránt kedvez a drogfogyasztás kipróbálásának, mivel ezek többnyire társas tevékenységek.

A társadalmi helyzet esetében az állami gondozásban élők körében kell magas drogfogyasztási aránnyal számolnunk, ugyanis tény, hogy a meggyengült családi kötődés rizikótényezőnek számít, míg a családdal vagy más releváns felnőttel töltött együttlét kedvező magatartás irányába mozdítja el a fiatalok motivációját. A szülői viselkedés egyik fontos tevékenysége a kontrolltevékenység, a problémák megbeszélése.²⁷

A drogok legális, illetve illegális besorolása egyértelműen jogi megítélés eredménye. A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről az értelmező rendelkezések körében határozza meg, mi minősül kábítószernek, s nem tételes felsorolással, hanem egyezmények mellékletére való utalással.

A Büntető Törvénykönyv az egészséget veszélyeztető bűncselekmények körében rendeli büntetni a kábítószerrel kapcsolatos jogellenes tevékenységeket, a teljesítményfokozó szerekkel való visszaélést, az egészségügyi termékek hamisítását, a mérgező és az ártalmas közfogyasztási cikkel történő visszaélést. Bizonyos személyi kör, így különösen a kiskorúak egészségének fokozott oltalmazásához fűződő érdekek megkívánják, hogy a Btk. büntetni rendelje az olyan magatartásokat, melyek igen gyakran eredményezik a kiskorúak kábítószer-fogyasztásának kialakulását.

A közhatalmi kényszer helyett és mellett a társadalom tagjainak megvetése, mint szankció is természetesen szóba jöhet. Az állam által alkalmazott szankciók mellett – és látens bűncselekmény esetében helyett – a közösség tagjainak stigmatizációjával kell számolnia a fogyasztónak, hiszen egy jó ideig „drogos” marad a közösség tagjai számára.

Bűnözés, mint deviancia

A bűnözés gyűjtőfogalom, amely magába foglalja a legkülönbébb bűncselekmények elkövetését. A bűncselekmények tehát a bűnözés alkotóelemei.

„Olyan problémamegoldó, szükséglet-kielégítő magatartások, eszközcselekmények, amelyekben a partikuláris érdek meg nem engedett módon jut kifejezésre, továbbá, amelyek a mindenkori társadalom fennálló erkölcsi normáiba, fejlettebb társadalmakban a büntető törvénykönyv paragrafusaiba ütköznek.”²⁸ A hatályos Büntető Törvénykönyv 4. § (1) bekezdése a következő bűncselekmény-fogalmat rögzíti: „Bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre

27 Pikó B. (2002b)

28 Várnagy E., Várnagy P. (2000)

e törvény büntetés kiszabását rendeli.” Az idézett fogalom meghatározásból kitűnik, hogy a törvényhozó nem a társadalomra veszélyesség fogalmát, hanem a társadalomra veszélyes cselekmény fogalmát határozza meg, amely egyértelműen utal arra, hogy a bűncselekmény-fogalom alapeleme a cselekmény. Cselekmény nélkül nem jön létre bűncselekmény, tehát a büntetőeljárás előfeltétele valamilyen magatartás tanúsítása. A cselekmény egy olyan fogalmi összetevő, amely minden delictumhoz szükséges és amelyhez a bűncselekmény további ismérvei kapcsolódnak.²⁹

A hátrányos helyzetű családokban élő gyermekek nevelése hiányosságokkal jár mind a család, mind az iskola területén. A családok egy része már eleve rossz szocializációs mintákat közvetít a gyermekei felé: az alkoholizmusba, mentális betegségekbe menekülő, vagy bűnöző életmódot folytató szülő viselkedési mintáit követi a gyerek, így eleve deviánssá válhat.

Az ilyen gyerekek iskolába kerülve – ha egyáltalán megfelelő életkorokra bekerülnek valamilyen oktatási intézménybe – eleve hátrányos helyzetből indulnak mind szocializációs képességeik, mind az életkoruknak megfelelő tudás szempontjából. Ezek a gyerekek az iskolában gyengén teljesítenek, sokuk funkcionális analfabétaként kerül ki az általános iskolából, vagy be sem fejezi azt. Ez utóbbi tényező hozzájárulhat ahhoz, hogy a társadalom periferiája felé sodorja a gyermeket, és összefüggésbe hozza a bűnelkövetővé válással.³⁰ Nem véletlen tehát, hogy a fiatalkorúak bűnözése az összébűnözésnél is nagyobb mértékben összpontosul a leghátrányosabb rétegekben.

Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy bűnelkövető fiatal csak a hátrányos helyzetű családokból kerülhet ki. A társadalmi átalakulás folyamatával együtt járó értékválság minden rétegben érezteti hatását. Társadalmunkban ma az egyetlen általánosan elfogadott érték az anyagi jólét, a vagyon. A családok legnagyobb része minden energiáját ennek megszerzésére mozgósítja, és közben elhanyagolja nevelési feladatát. A gyermekek ezekben a családokban magányosan, érzelmileg elhanyagolva nőnek fel, így könnyen sodródhatnak a különböző deviáns csoportok felé.

A fiatalkori deviáns magatartás kialakulása szoros összefüggést mutat tehát a gyermekkori veszélyeztetettséggel. A szociálisan hátrányos helyzet, a család nevelési funkciójának hiányossága, az érzelmi elhanyagolás, az iskolai kudarcok, az iskolakerülés, mind olyan veszélyeztető tényezők, amelyek külön-külön, de legtöbbször egymással kölcsönhatásban hatnak a gyermek és a fiatal szociális fejlődésére.

A bűnelkövetés nem egyenes következménye a veszélyeztetettségnek, ugyanakkor minden fiatalkorú bűnelkövető múltjában megtalálható legalább egy, de legtöbbször több veszélyeztető tényező.³¹

A bűnözés, mint deviáns viselkedés esetében nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy az elkövetett bűncselekmények az ismertté vált bűneseteknek csupán kis hányadát teszik ki. Ami a látens – azaz az ismertté nem vált – bűnözést illeti, az önbevallás elsősorban az, aminek a segítségével képet kaphatunk.³²

29 Balogh Á., Tóth M. (2010)

30 Gönczöl K. (1996)

31 Sárík E. (2001)

33 Piczil M. (2002)

Szexuális devianciák. Homoszexualitás: deviancia?

A szexuális deviancia alatt olyan szexuális szokások értendők, amelyek az adott társadalom tradíciói, kulturális és erkölcsi elvei szerint elítélendők, tiltottak. Minden társadalom kialakít különféle standardokat, szabályokat és normákat tagjainak szexuális viselkedésére. Ezek a normák rendkívül eltérők lehetnek a különböző társadalmak és történelmi periódusok szerint.

A szexuális normák elég gyorsan változnak a modern társadalmakban, s így a devianciák is gyorsan csökkennek, vagy akár eltűnnek. A deviáns viselkedések számának csökkenése álláspontom szerint elsősorban annak köszönhető, hogy a társadalom tagjai egyre elfogadóbbá válnak, így – ahogyan arra már a fogalommeghatározás körében is kitértem – az olyan típusú szexuális magatartás, mely évtizedekkel ezelőtt tabunak számított, napjainkra – az elfogadásnak köszönhetően – már nem deviáns.

A szociológiai szakirodalomban gyakran kerül említésre deviáns viselkedés címszó alatt a homoszexualitás jelensége. A szexuális kisebbségek elfogadottsága napjainkban igen csekély mértékű, ami a társadalomban jelenlévő nagymértékű bifóbiának és homofóbiának köszönhető. A bifóbia a biszexuális identitás tagadását jelenti, vagyis annak kétségbe vonását, hogy bizonyos emberek mindkét nemhez vonzódnak. A homofóbia ezzel szemben irracionális félelem az azonos neműek iránti vonzalomtól, valamint a homoszexuális emberek iránt érzett utálat. Véleményem szerint ezek a szexuális eltérések megfelelnek az általam ismertetett deviancia fogalom kritériumainak.

A szexuális devianciák közül vannak ma is olyan kirívó esetek, melyekhez maga a jogalkotó is szankciót fűz. Ennek jogpolitikai indoka egyrészt a nemi kapcsolatoknak a társadalomban kialakult rendje, másrészt a rokoni kapcsolatok tisztasága. Ilyen - a Büntető Törvénykönyvben rögzített – tényállás a vérfertőzés, mely az egyenesági rokonok közötti szexuális kapcsolatot, valamint a testvérek közötti közösülést rendeli büntetni.

Jelen fejezetben a szexuális devianciákkal kapcsolatban az erőszak vizsgálatát figyelmen kívül hagytam, a specifikuma és bonyolultsága miatt nem kerül tárgyalásra. Az erőszak elemének fontos büntetőjogi következményei lehetnek, több büntetőjogi tényállás elemzése, összehasonlítása is szükséges lenne, így a szexuális devianciák, és az azzal kapcsolatban felmerülő erőszak elemzésére egy külön tanulmányban kerülhet sor.

Anyag és módszer

Az alábbi fejezetben a kutatás célját és az általam megfogalmazott hipotéziseket mutatom be, illetve a kutatás módszerét és a célcsoportot, valamint a kutatás során alkalmazott kérdőív felépítését ismertetem. A célcsoportot nemek, iskolatípus és településtípus szerint osztályoztam, amit egy általam készített táblázattal szemléltetek.

A kutatás célja, hipotéziseim

Kutatómunkámban arra törekedtem, hogy megismerjem a deviáns viselkedésformák kialakulásának okait a 12-16 éves korosztály körében.

Véleményem szerint a fiatalok többsége kipróbálta már a cigarettázást, s a nők nagyobb arányban dohányoznak, mint a férfiak.

Azt feltételezem, hogy a rendszeres alkoholfogyasztás, valamint a kábítószer-fogyasztás a fiatalok többségére nem jellemző. Az alkoholt viszont többen próbálták már, mint a cigarettát.

Azt gondolom, hogy a nagyvárosokban magasabb a dohányosok és az alkohollal élők aránya, mint a kisebb városokban.

Úgy vélem, hogy a nők kis százaléka él nemi életet ebben a korban, a férfiak pedig még a nőknél is alacsonyabb százalékban. Azt gondolom, hogy az azonos neműek közötti szexuális kapcsolat nagyon elenyésző, s ha elő is fordul, akkor nők között.

Az az álláspontom, hogy a fiatalok legalább $\frac{3}{4}$ -e teljes családban nevelkedik, s ezen családban nevelkedők körében sokkal csekélyebb a deviáns viselkedésre való hajlam, mint a csonka családban, illetve intézetben nevelkedők esetében.

Véleményem szerint azon a fiatalok körében, akik baráti társaságában nagyobb százalékban vannak jelen deviáns magatartású fiatalok, ők maguk is hajlamosabbak lesznek devianciára, mint azok a társaik, akik baráti társaságában kis számban vannak jelen deviáns magatartású barátok.

A kutatás módszere és a célcsoport

Az adatgyűjtés önbevalláson alapuló, saját szerkesztésű kérdőíves módszerrel történt. A kutatás célcsoportja az általános iskolában és középiskolában tanuló, 12-16 éves fiatalok köre. Az adatgyűjtésben pápai általános iskola és gimnázium, illetve nevelőotthon, valamint győri és budapesti szakközépiskolák vettek részt.

A kérdőív jellemzően zárt kérdésekre épült, ami a legtöbb ilyen típusú kérdőív legegyszerűsége, és jelentős mértékben egyszerűsítette a későbbi kiértékelést is.

A kérdések túlnyomó részénél egy 3-5 választási lehetőséget, továbbá saját válaszadási lehetőséget is biztosítva kellett a kérdőívet kitöltőknek bejelölni választásukat. Ez a válaszadók számára könnyen értelmezhető volt, a kapott eredmények pedig jól szemléltetik a megkérdezettek véleményét.

A 3. táblázatban a 137 megkérdezett fiatal nemek szerinti, iskola típusa szerinti és település szerinti megoszlását szemléltetem.

Háttérváltozó	Fő	%
Nemek szerint		
Férfi	61	44,5
Nő	76	55,4
Iskola típusa szerint		
Általános iskola	52	37,9
Gimnázium	36	26,3
Szakközépiskola	43	31,4
Nevelőotthon	6	4,4
Településtípus szerint		
Budapest	24	17,5
Győr	19	13,9
Pápa	94	68,6

Forrás: saját szerkesztés

1. táblázat: A vizsgálatba bevont személyek megoszlása a fontosabb háttérváltozók szerint

Az intézményvezetőkkel történő előzetes szóbeli kapcsolatfelvételre és egyeztetésre március hónapban, az adatfelvételre a 2016/2017. tanév április hónapjában került sor. Az intézményvezetők együttműködésükkel támogattak és a fiatalok is vállalták az adatfelvételben való részvételt, így mindannyian kitöltötték a kérdőívet.

A tanulók megkérdezése osztályfőnöki órán, az osztályfőnökök jelenlétében zajlott. A kérdőív kitöltése név nélkül történt és átlagosan 5 percet vett igénybe. A kitöltött kérdőívekért személyesen mentem az intézményvezetőkhez.

A kérdőív az alábbi témák köré épült:

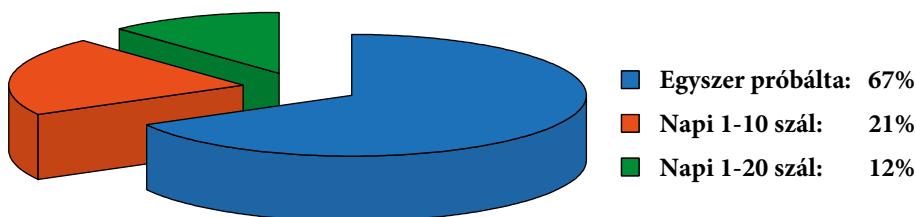
A fiatalokat a cigaretta, az alkohol és a kábítószer első kipróbálásának életkoráról, fogyasztási szokásaikról, a fogyasztás gyakoriságáról, szexuális aktivitásukról, családi jogállásukról, baráti körükről és az általuk elkövetett bűncselekményekről kérdeztem, hogy ezen adatokból konzekvenciát tudjak levonni a deviancia kialakulásának okára.

Eredmények és értékelések

A fiatalok által adott válaszokat kielemezve az alábbi fejeztben mutatom be a primer kutatás eredményeit, s az előző fejeztben ismertetett hipotéziseimmel összevetve értékelem az adatokat. Az eredmények bemutatása az egyes deviáns viselkedésformák mentén történik, az értékelés pedig a felállított hipotézisek sorrendjében. Fontos hangsúlyozni, hogy a kutatási eredmények csupán az általam megkérdezett fiatalokra vonatkoznak.

A fiatalok dohányzási szokásai

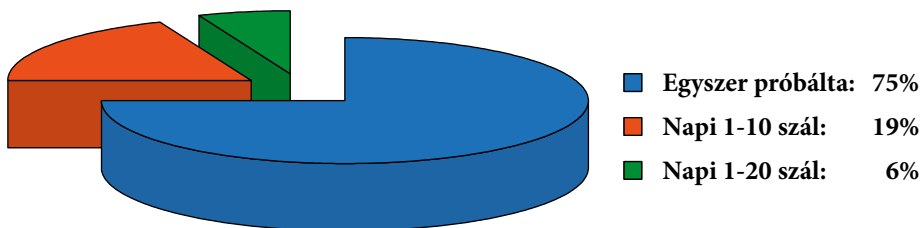
A kapott válaszok összesítéséből látható, hogy a 12-16 éves fiatalok 38%-a egyáltalán nem próbálta ki a dohányzást. A megkérdezett fiatalok 62%-a már túl van az első cigarettáján és a dohányosok 67%-a csak egy alkalommal próbálta ki a cigarettát, de nem lett rendszeres fogyasztó, 21% napi 1-10 szál cigarettát szív el, s a 12%-uk napi egy doboz cigarettát is elszív. A kutatás során kapott adatokat az 1. diagramon ábrázoltam.

Forrás: saját szerkesztés

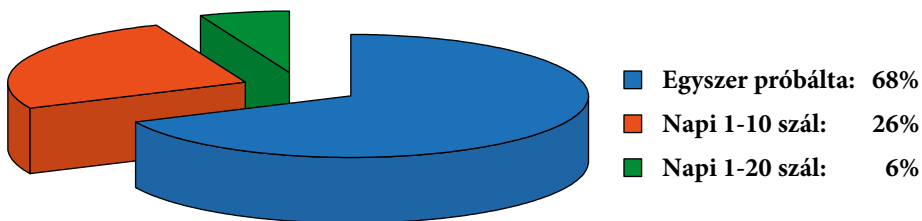
1. diagram: A dohányzás gyakorisága a fiatalok körében

A kutatás során kíváncsi voltam arra is, hogy a nemek szerinti arányok hogyan alakulnak. A fiúk körében 60%, míg a lányok körében csupán 46% nem próbálta egyáltalán a cigarettát. A dohányzást kipróbáló fiúk 75%-a, míg a lányok 68%-a csupán egyszeri alkalommal cigarettázott. Ami a rendszeres dohányzást illeti, a fiúknak és a lányoknak is 6-6%-a lett függő. Nemek szerinti megoszlásban is diagramon (fiúkat a 2., lányokat a 3. diagramon) szemléltetem az arányszámokat, különbségeket.

Forrás: saját szerkesztés

2. diagram: A fiúk dohányzási szokásai

Forrás: saját szerkesztés

3. diagram: A lányok dohányzási szokásai

A legtöbben 12-15 éves koruk között (61 fiatal), 5-en pedig már 12 éves koruk előtt szívták el első cigarettájukat.

52 diák vallotta azt, hogy kíváncsiságból cigizett, 14 tanuló a baráti társaság miatt, 2 tanuló pedig kényszer hatására gyújtott rá. Néhány saját választ is szeretnék kiemelni. Volt olyan fiatal, aki azért gyújtott rá, mert depressziós volt. Volt, aki a stressz levezetése miatt dohányzott, s volt, aki roncsolni akarta magát.

A településenkénti elemzés alapján látható, hogy a pápai fiatalok 56%-a nem próbálta még a dohányzást. A pápai dohányosok 68%-a egyszer próbálta, 19% napi 1-10 szál cigarettát, míg 13% naponta 1-20 szál cigarettát szív el. A győriek 15%-a egyáltalán nem dohányzik, viszont a dohányosok 55%-a egyszer próbálta ki a cigit, 35%-uk naponta maximum 10 szál cigarettát, 10%-uk pedig napi 1-20 szál cigarettát szív. A budapestiek 45%-a nem cigizett még soha, aki viszont igen, azok 71%-a egy alkalommal próbálta, 29% naponta 1-10 szál cigarettát szív el és senki nem vallotta magát rendszeres dohányzónak.

Arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy a dohányosok hogyan jutnak hozzá a cigarettához és miből tudják megvásárolni. Opcionális kérdés révén nem mindenki adott rá választ, így kielemezni nem szeretném, de pár választ mindenképpen kiemelnék. Az mindenképpen leszögezhető, hogy a dohányosok nagy része vagy a zsebpénzéből vásárolja meg a cigarettát vagy a szülei tudomással bírnak róla, így ők maguk veszik meg a cigit gyermeküknek. A válaszokból egyértelműen kiderül az is, hogy a fiatalok vagy testvérrel, vagy idősebb baráttal vetetik meg a cigarettáért, de az sem ritka, hogy idegent szólítanak le az utcán és őt kérik meg a cigi megvételére.

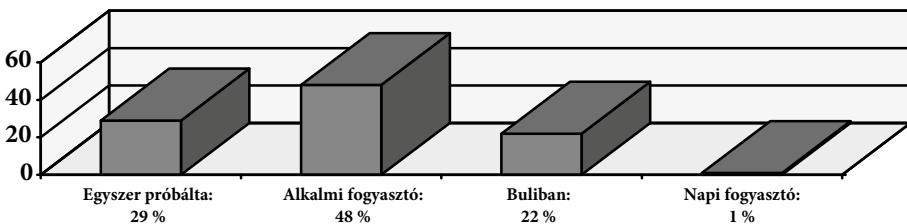
A fiatalok alkoholfogyasztási szokásai

A kapott válaszok összesítéséből látható, hogy a 12-16 éves fiatalok 21%-a egyáltalán nem próbálta ki az alkoholt. A fiúk körében ez az arány 27%, míg a lányoknak csupán 15%-a nem próbálta még ki az alkoholt. Az egyértelműen látszik, hogy az alkoholt sokkal többen kiprobálták, mint a dohányzást.

A tanulók jelentős része 12-15 éves kora között (84 fiatal), 13 diák (7 fiú és 6 lány) 12 éves kora előtt fogyasztott először alkoholt.

67 diák vallotta azt, hogy a kiprobálásra kíváncsiságból került sor, baráti társaság miatt 20 tanuló ivott, 2 tanuló pedig saját bevallása szerint azért fogyasztott alkoholt, mert rákényszerítették. Nemek szerinti lebontásba ez úgy néz ki, hogy a fiúk 40%-a, míg a lányok 55%-a próbálta ki kíváncsiságból az alkoholt. A baráti társaság a fiúkat 13%-ban, míg a lányokat 15%-ban befolyásolta. A kényszer a fiúknak és a lányoknak is 1-1%-t befolyásolta.

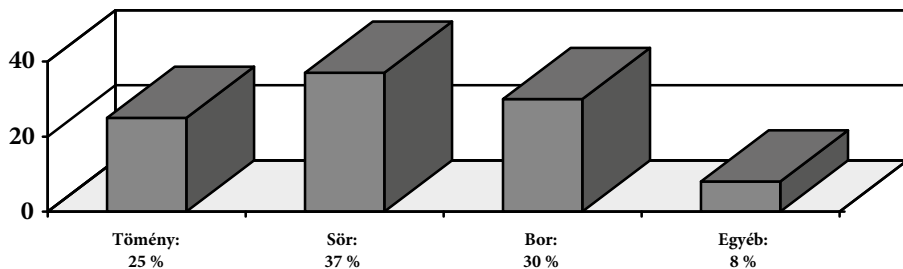
Az alkoholt kiprobáló 108 fiatal esetében arra is kerestem a választ, hogy vajon milyen rendszerességgel fogyasztanak alkoholt. A fiatalok 48%-a alkalmi fogyasztónak vallotta magát, míg 22% hétfévente a buliban iszik, s a választ adók nem egész 1%-a napi fogyasztó. A fiatalok 29%-a pedig csupán egy alkalommal, jellemzően családi ünnep alkalmával próbálta ki a szeszes italt. Egy választ mindenképpen szeretnék kiemelni, miszerint az egyik napi fogyasztó ingatag lelki állapota miatt fogyaszt alkoholt.

4. diagram: A fiatalok alkohol fogyasztási szokásai (Forrás: saját szerkesztés)

A fenti, 4. diagramon a fiatalok alkoholfogyasztási szokásait mutatom be: hány százalék próbálta csupán egy alkalommal az alkoholt, hány százalék vallottam magát alkalmi fogyasztónak, hány százalék válaszolta azt, hogy buliban iszik és hány százalék napi fogyasztó.

Az alkohol típusára vonatkozó kérdésre a diákok több válaszlehetőséget is megjelöltek. Az összesített válaszokból határozottan látszik, hogy a fiúk 27%-a inkább sört, 24% töményt, 13% bort, 3% pezsgőt, 1% vodkát iszik szívesen. Saját válaszként kiemelném a tatrátéát, ami egy egyedülálló, tea alapú, gyógynövényekből készült finom likőr, mely kizárólag természetes összetevőket tartalmaz. A lányok 30-30%-ban fogyasztanak töményt és sört, 32% bort, míg 5% pezsgőt fogyaszt szívesen. Ha a fiatalokat összességében nézzük, akkor 25% issza a töményt, 37% a sört, 30% pedig a bort preferálja. Az 5. diagramon szemléltetem az ifjúság által szívesen fogyasztott alkoholokat százalékos megoszlásban.

5. diagram: A fiatalok által fogyasztott alkoholok típusai (Forrás: saját szerkesztés)

A településenkénti lebontásból kiderül, hogy a pesti fiatalok 87%-a próbálta már az alkoholt. A fiúk 45%-a, a lányoknak azonban csak 12,5%-a ivott már alkoholt. A győri fiatalok tekintetében 21% nem próbálta ki még a szeszes italt. A pápai ifjúság 73%-a már ivott alkoholt, a fiúk 23%-a, s a lányok 21%-a nem ivott még szeszes italt.

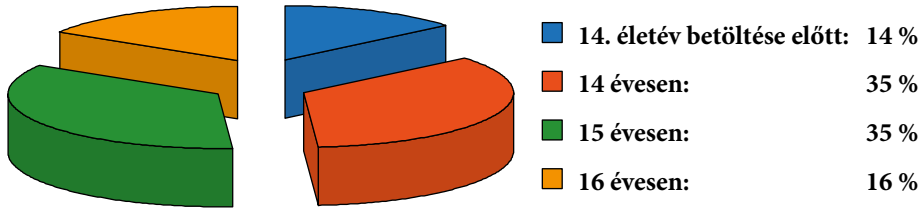
A fiatalok kábítószer-fogyasztási szokásai

A kábítószerfogyasztás összesen 4 fiatalt érint a mintából, azaz a megkérdezetteknek mindösszesen 2%-át. 2 személy 14, 2 személy pedig 15 évesen próbálta ki a kábítószer. Valamennyijüket a kíváncsiság vezérelte és alkalmi fogyasztónak vallották magukat. A nemek szerinti megoszlás fele-fele arányban alakult, viszont kiemelném, hogy a kábítószerrel élvező fiatalok fele intézetben él. Mindenképpen megnyugtató tény, hogy a tanulók többsége nem él kábítószer használatával.

A fiatalok szexuális szokásai

Kutatásom során vizsgáltam a fiatalok szexuális szokásait is. A megkérdezettek 21%-a él nemi élettel. A nemi élet kezdete a kérdőíves megkérdezés alapján 14 és 15 éves kor közé tehető, mivel a válaszadók 35-35%-ának ebben a korban volt először nemi aktusa. 17% a 16. életév betöltése után, míg 14% már 14 éves kor előtt élt nemi élettel. A nemi életet élők 24%-a fiú. Különös figyelmet igényel a pápai nevelőotthon megkérdezett fiataljainak válsza, ahol a megkérdezett fiúk mindegyikének volt már nemi aktusa, s az egyik fiúnak

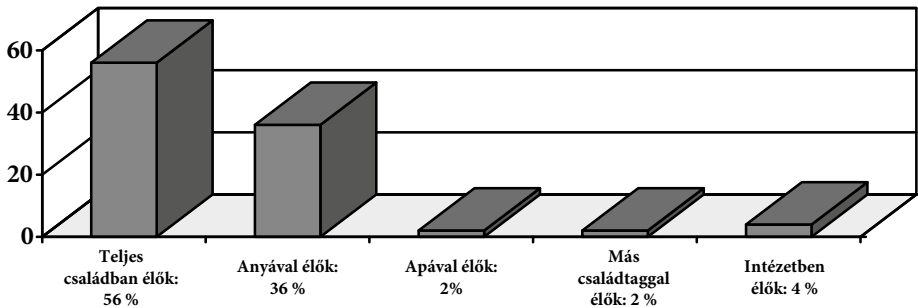
saját bevallása szerint azonos nemű személlyel is volt szexuális kapcsolata. A 6. diagram a nemi életet élő fiatalok kor szerinti megoszlását szemlélteti.

6. diagram: A nemi életet élő fiatalok kor szerinti felosztása (Forrás: saját szerkesztés)

A fiatalok családi jogállása

A tanulmány alapvető célja, hogy feltárja a 12-16 éves korosztály devianciáit és az azokhoz vezető okokat. Így a kérdőíves kutatás elemi részét képezik a családi jogállással kapcsolatos kérdések. A fiatalok válaszai alapján arra a megállapításra jutottam, hogy teljes családban csupán 56%-uk, az anyával 36%-uk, az apával és más családtaggal 2-2%-uk, további 4%-uk pedig intézetben él. A 7. diagram a fiatalok családi jogállásával kapcsolatos adatokat tartalmazza.

7. diagram: A fiatalok családi jogállásnak megoszlása a fiatalok körében (Forrás: saját szerkesztés)

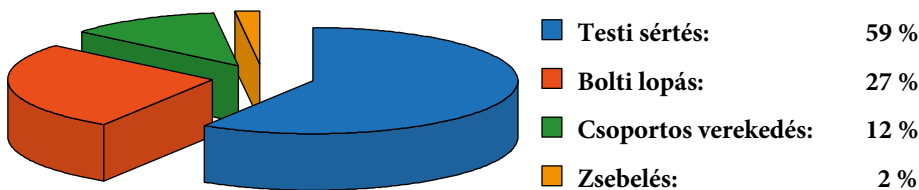
A teljes családban nevelkedők 71%-a úgy nyilatkozott, hogy nagyon jó a kapcsolata a szüleivel, 26% szerint elég jó a kapcsolata a szüleivel, s a fennmaradó 3% volt csupán, aki a szüleivel való viszonylag gyenge kapcsolatáról számolt be a teljes családkép ellenére. A csonka családban nevelkedők esetében, akik az anyával élnek, szinte kivétel nélkül vagy nagyon jó, vagy elég jó kapcsolatáról számoltak be. A kérdés a gyermekkel együtt élő, szülői felügyeleti jogot gyakorló szülőre terjedt ki, a különélő szülővel való viszonyra a kérdőíves megkérdezés nem tért ki. Az anyával együtt élő fiatalok közül csupán egy számolt be gyenge kapcsolatáról. A más családtaggal – feltehetően nagyszülővel – élő fiatalok esetében szintén 1 megkérdezett számolt be gyenge, s 1 fiatal kimondottan rossz kapcsolatáról. Az intézetben élő fiatalok szülővel való viszonyára

külön szeretnék kitérni. A választ adó 3 fiú nagyon jó, jó és elég gyenge kapcsolatról, míg a lányok mindegyike elég gyenge kapcsolatról vallott.

A deviancia okainak feltárása érdekében meg kell vizsgálni, hogy a teljes családban, a csonka családban és az intézetben élő fiatalok esetében milyen eséllyel fordul elő dohányzás, alkoholfogyasztás, kábítószerrel való visszaélés. Azt tényként meg lehet állapítani, hogy a teljes családban nevelkedő fiatalok esetében 39%-ban, a csonka családban nevelkedők esetében 51%-ban, míg az intézetben élők esetében 66%-ban fordul elő dohányzás. Az alkohollal élők esetében ez az arány magasabb, a teljes családban élők 61%-a, a csonka családban élők 76%-a, míg az intézetben nevelkedők 83%-a próbálta már az alkoholt. A kábítószerrel élők fele intézeti fiatal, s a másik fele pedig csonka családban él.

A fiatalok által elkövetett bűncselekmények

A deviancia egyik formája a bűnözés, így a kérdőíves felmérés során mindenképpen ki kellett térni a fiatalok által elkövetett bűncselekményekre. A megkérdezett fiataloknak csupán 15%-a vallott valamilyen bűncselekmény elkövetéséről. Megállapítható, hogy az előbb említett 15%-os bűnelkövetés esetében a teljes családban nevelkedett gyerekek 17%-ot, míg a csonka családban és az intézetben nevelkedett fiatalok 83%-ot tesznek ki. Levonható az a következtetés, hogy a megkérdezett, ténylegesen bűncselekményt elkövető fiatalok körében (15%) leggyakrabban elkövetett bűncselekmény a testi sértés, mely az elkövetett bűncselekmények 59%-át teszi ki, s ezt követi a bolti lopás 27%-kal, a csoportos verekedés 12%-kal, s 2%-kal a „zsebelés”. A fiatalok által elkövetett bűncselekmények százalékos megoszlását tartalmazza a 8. diagram.

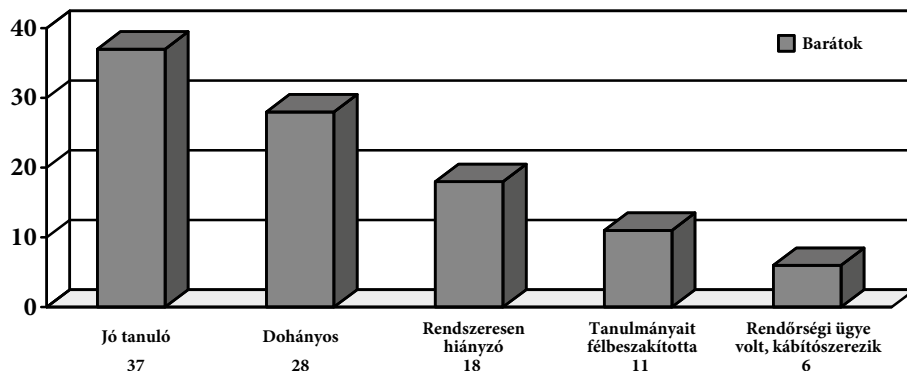

8. diagram: A megkérdezettek, bűncselekményt elkövető fiatalok által elkövetett bűncselekmények megoszlása (Forrás: saját szerkesztés)

A fiatalok baráti társasága

A család szerepe mellett – különösen kamaszkorban – meghatározó a fiatalok baráti társasága is. A társadalmi – adott esetben a jogi – normáktól eltérő magatartásformák kialakulásában szerepet kapnak tehát a barátok is, így a primer kutatás során arra kerestem a választ, hogy vajon milyen mértékben befolyásolják a fiatalokat a barátaik. A legnagyobb százalékban – 37% – a jó tanuló barátok képviseltették magukat, akiket a cigiző barátok követtek 28%-kal. A rendszeresen hiányzó barátok

a soron következők 18%-kal, s a tanulmányaikat be nem fejező barátok 11%-kal. A fennmaradó 6% pedig azokat a barátokat teszi ki, akinek volt már rendőrségi ügye, illetve aki kábítószereszik. A felmérés adatiból kitűnik, hogy a teljes családban nevelkedő fiatalok körében nagyobb arányban fordul elő a jó tanuló barát (52%), mint a csonka családban nevelkedettek esetében, ahol nagyobb az arány (63%) a deviáns magatartású barátok javára. A 9. diagram a megkérdezett ifjúság kortárscsoportjának megoszlását tartalmazza aszerint, hogy hány százaléknak van jó tanuló, dohányos, rendszeresen hiányzó, tanulmányait félbeszakította, illetve olyan barátja, akinek volt már rendőrségi ügye.

9. diagram: A fiatalok baráti társaságának százalékos megoszlása (Forrás: saját szerkesztés)

A kutatási eredmények értékelése

A kutatás során megkérdezett fiatalok válaszai alapján megállapításaimat az alábbiak szerint foglalom össze.

Dohányzással kapcsolatos hipotézis

A 12-16 éves fiatalok több mint a fele kipróbálta a dohányzást. Az első kipróbálás életkora 12-15 év. A cigaretta kipróbálásában meghatározó szerepe volt elsősorban a kíváncsiságnak, másodsorban a barátoknak. A diákok jelentős része nem dohányos. Összesen 28 tanuló vallja magát rendszeresen dohányzónak, ők naponta 1-10, 1-20 szál cigarettát szívnak el.

A feltételezésem, miszerint a fiatalok többsége kipróbálta már a cigarettát, a fentiek alapján igaz.

A fiúk esetében 40%, míg a lányok esetében 54% próbálta már a cigit, viszont mindkét nem esetében 6-6%-os arányban alakult ki függőség.

A feltételezésem, miszerint a lányok nagyobb arányban dohányoznak, annyiban igaz, hogy nagyobb arányban próbálták ki a cigit, viszont a függőség mindkét nem arányában ugyanolyan szinten alakult ki.

Alkohol és kábítószer fogyasztással kapcsolatos hipotézis

Az alkoholt a megkérdezett fiatalok 79%-a kipróbálta, legtöbbször 12-15 éves koruk között. Az alkohol kipróbálásában is jelentős szerepe volt a kíváncsiságnak, a barátoknak. A fiatalok jelentős része bulik és ünnepek alkalmával fogyaszt szeszes italt. Rendszeres alkoholfogyasztásról a fiatalok 1%-a vallott, miszerint naponta iszik alkoholt.

A legnépszerűbb ital a fiatalok körében az égetett szesz, majd ezt követi a sör és a bor. A tömény ital a lányok körében is a legkedveltebb ital.

Az a feltételezésem, hogy a fiatalok többségére a rendszeres alkoholfogyasztás nem jellemző, igaznak bizonyult.

Az alkoholt a fiatalok 79%-a kipróbálta, míg ez az arány a cigaretta esetében 62% volt. Így az a feltételezésem is igaznak bizonyult, hogy az alkoholt többen próbálták már ki, mint a dohányzást.

A kábítószerfogyasztás összesen 4 fiatalt érint, azaz a megkérdezett fiatalok 2%-át. Valamennyijüket a kíváncsiság vezérelte és alkalmi fogyasztónak vallották magukat.

Az a feltételezésem, hogy a fiatalokra a kábítószer-fogyasztás nem jellemző, igaznak bizonyult.

A nagyvárosokban magasabb a deviancia

Véleményem szerint a nagyvárosokban sokkal kisebb figyelmet kap egy fiatal, mint egy kisebb közösségben. A cigarettához és alkoholhoz is sokkal könnyebben hozzá tudnak férni a személytelenség révén egy nagyobb városban, s a szórakozási, bulizási lehetőségek is sokkal szélesebb körűek. A pápaiak 44%-a, a győriek 85%-a, s a budapestiek 55%-a már túl van az első cigarettáján. Az alkoholfogyasztással kapcsolatban sorrendben az első a budapestiek, ugyanis a fiatalok 87%-a már próbálta az alkoholt. Őket a győriek követik 79%-kal, majd a pápaiak 73%-kal.

Az a feltételezésem, hogy a nagyobb városokban nagyobb az esély a devianciára, az alkoholfogyasztás tekintetében igaznak bizonyult, ám a dohányzást illetően nem a főváros, hanem Győr jár az élen.

A nemi étellel kapcsolatos hipotézis

A kutatás során bebizonyosodott, hogy a megkérdezettek 21%-ának volt már szexuális kapcsolata, s a nemi életet élők 24%-a fiú. Azonos nemű személlyel történt nemi aktusról mindösszesen 1 fiú számolt be.

Így az a hipotézisem, hogy a fiatalok kevés százaléka él nemi életet ebben a korban, igaznak bizonyult. Bebizonyosodott az a feltételezés is, hogy a lányok nagyobb arányban élnek nemi életet, mint a fiúk. Az azonos nemű személlyel történt nemi aktus illetően igaznak bizonyult az az állításom, hogy az előfordulása rendkívül ritka. A két nő közötti szexuális aktus elképzelhetőbbnek tartottam, különösen az intézeti fiatalok körében, hiszen a szeretet, odafigyelés hiánya miatt egymás társaságában találják meg a biztonságot. Ez a feltételezésem azonban nem nyert igazolást, ugyanis 1 fiú volt, aki azonos nemű személlyel történt nemi aktusról számolt be.

A családi jogállás és a deviancia összefüggése

Az az álláspontom, hogy a fiatalok háromnegyede teljes családban nevelkedik, nem igazolódott be, hiszen sajnálatos tényként kellett megállapítanom, hogy ez az arány csupán 56%, alig több mint a megkérdezettek fele.

Az a megállapításom viszont, miszerint a teljes családban élők esetében kisebb az esély a devianciára, az teljes mértékben igaznak bizonyult.

Ezt a hipotézist támasztja alá, hogy a megkérdezettek körében a 15%-os bűnelkövetésen belül a teljes családban nevelkedett gyerekek 17%-ot, míg a csonka családban és az intézetben nevelkedett fiatalok 83%-ot tesznek ki.

A barátok és a deviancia

A baráti társasággal kapcsolatban le kell szögezni, hogy legalább olyan hatással van az egyén fejlődésére, mint a stabil családi háttér. Mi sem támasztja ezt alá jobban, mint a kérdőíves felmérés adatai, miszerint a teljes családban nevelkedő fiataloknak nagyobb százalékban van jó tanuló barátjuk, s a csonka családban vagy az intézetben nevelkedő megkérdezetteknek nagyobb arányban van deviáns magatartású barátjuk.

Így tehát igaznak bizonyult az a hipotézisem, miszerint azon a fiatalok körében, akik baráti társaságában nagyobb százalékban vannak jelen deviáns magatartású fiatalok, ők maguk is hajlamosabbak lesznek devianciára, mint azok a társaik, akik baráti társaságában kis számban vannak jelen deviáns magatartású barátok.

Összefoglalás

A kutató munkámban pápai, győri, valamint budapesti fiatalok dohányzási és káros szerhasználati szokásait, családi jogállását és a baráti körét elemeztem ahhoz, hogy meg tudjam érteni, miért alakul ki körükben a deviancia. A fő célkitűzés a kiskamaszok körében felmerülő devianciák vizsgálata volt, s feltárni, hogy milyen tényezők húzódnak meg a deviáns viselkedésformák kialakulásának hátterében.

Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy a mutatók, arányszámok és hipotézisek kizárólag a vizsgált mintára vonatkoznak, az általam megkérdezett fiatalokra. A kutatómunka a deviáns viselkedések kezelésére, megelőzésére nem tartalmaz javaslatot, pusztán a kialakulás okát keresi.

Álláspontom szerint mindenekelőtt a veszélyeztetettség megelőzése, a társadalmi deviancia növekedésének fékezése, a fogyasztóvá válás megelőzése, a veszélyeztetettség elhárítása, kezelése lenne az elsődleges cél. A megelőzés kulcskérdése a családi életre nevelés, a mentálhigiénés ismeretek növelése, amely a társadalmi értékek felé vezető visszatérés járható útján tudja tartani a mélyen magányos, kapcsolatra vágyó fiatalot. A deviáns magatartások kialakulását ugyanis sokkal könnyebben meg lehet előzni, mint kezelni.

A kutatás eredményeképp levonható az a konzekvencia, hogy a csonka családban élő fiatalok körében sokkal nagyobb eséllyel fordul elő a deviancia valamely formája, mint azokban a családokban, ahol a gyermek apai és anyai mintát is lát.

A fentebb megfogalmazott állítás véleményem szerint nem túl általános megfogalmazás, mivel ezt a megállapítást az egyes devianciák – nemenkénti, településenkénti – megvizsgálását követően vontam le. A szakirodalmi adatok is azt támasztják alá, hogy a társas támogatottság jelentős hatással lehet a fiatalok egészségmagatartására.³³

A nevelőotthonban élő fiatalok többnyire az ott dolgozó nevelőtől kaphatnak követendő mintát, de a biztonságot és szeretetet nyújtó családminta sajnos ismeretlen számukra.

A kamaszok esetében a családnál még meghatározóbb szerepe lehet a deviancia kialakulásában a kortárscsoportoknak, hiszen pont a 12-16 éves korosztály az, ami a legfogékonyabb az átlagtól eltérő magatartás tanúsítására.

Összegzőként elmondható, hogy egy meghatározott okot megnevezni nem lehet, ha a deviancia kialakulásának okát keressük a fiatalok körében. Nagyon sok tényező befolyásolhatja egy ember életét, de azt leszögezhetjük, hogy hatalmas felelősség van a családokon és a kortárscsoportokon is. A fiatalokat a kockázatkeresés könnyen a káros szenvedélyek kipróbálására csábíthatja, s ezt a jelenséget erősítheti a baráti társaság, míg a szülőkkal kialakított jó kapcsolat gyengítheti vagy semlegesítheti.

Felhasznált irodalom

- Andorka R. (2006): Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 568., 598-600., 603-607. o.
- Bagdy E. (1977): Családi szocializáció és személyiségzavarok, Tankönyvkiadó, Budapest, 5-18. o.
- Balogh Á.-Tóth M. (2010): Magyar büntetőjog, Általános rész, Osiris Kiadó
- Belovics E. – Gellér B.- Nagy F.- Tóth M. (2014): Büntetőjog I, Különös rész, A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Csikszentmihályi M. – Larson L.: Being Adolescent: Conflict and Growth in the Teenage Years, New York, 1984, Basic Books
- Elekes Zs.: Egészségkárosító magatartások és mérési módszerek, Budapesti Corvinus Egyetem www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0010_2A_23_Elekes_Zsuzsanna_Egeszsegkarosito_magatartasok_es_meresi_modszerek/ch02.html
- Enett S.T. – Bauman K.E.: Peer group structure and adolescent cigarette smoking: A social network analysis. *Journal of Health and Social Behavior*, 34. évf., 3. sz., 226-236. o.
- Esenyi M. (2005): Deviáns ifjúsági szubkultúrák és művelődési lehetőségeik. Miskolc-Budapest, 17. o.
- Fleck Z. (2004): Szociológia jogászoknak, Napvilág Kiadó, Budapest, 230-232. o.
- Gönczöl K. (1996): A bűnözés társadalmi összefüggései In.: A deviancia szociológiája Szerk.: Gönczöl-Kerezsi, Hilschr Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Kelemen L. (2009): Joghallgatók a jogról. Sprinter Kiadói Csoport, 8-10. o.
- Lévai M. (1996): A kábítószer-probléma és büntetőjogi kontrollja Magyarországon, in: A deviancia szociológiája, 227. o.
- Mechanic D. (1991): Adolescents at risk. *Journal of Adolescent Health*, 12. évf., 8. szám, 638-643. o.
- Nagy E: Szendvedélyeink, az önpusztító életmód mentálhigiénés megközelítése in. *Deviáns ifjúsági*, 20. o.
- Nagy F. (2006): A deviancia szociológiája, Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében: Az alkoholistákkal, kábítószer-élvezőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények, Budapest, 217.

33 Enett S.T, Bauman K.E. (1993)

- Piczil M. (2002): A bűnözés, mint deviancia, In.: Pikó B. (szerk.): A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban, JATEPress Kiadó, Szeged, 77-80.
- Pikó B. (2000): A társas kapcsolati háló szerepe a dohányzás serdülőkori előfordulásában. *Népegészségügy*, 81 (2.)
- Pikó B. (2002a): A deviáns magatartás értelmezési keretei a biopszichoszociális elmélet tükrében, In.: Pikó B. (szerk.): A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban, JATEPress Kiadó, Szeged, 9-10.
- Pikó B. (2002b): A drogfogyasztás mint deviancia, In.: Pikó B. (szerk.): A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban, JATEPress Kiadó, Szeged, 116-120.
- Pikó B. (2002c): Az alkoholfogyasztás és az alkoholizmus szociológiája, In.: Pikó B. (szerk.): A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban, JATEPress Kiadó, Szeged, 130-140.
- Rosta A. (2007): A deviáns viselkedés szociológiája, Loisir Könyvkiadó, Budapest-Piliscsaba, 30-44.
- Sárik E.: Az iskola beteget, avagy az iskola beteg? *Új Pedagógiai Szemle*, 2001. június
- Szilágyi P. (2014): Jogi alaptan, Elte Eötvös Kiadó, 142-145.
- Várnagy E. – Várnagy P. (2000): A hátrányos helyzet pedagógiája, Corvinus Kiadó, 101.
- Vitaro F.-Brendgen M. – Tremblay R.E.: Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28. évf., 4. szám, 313-325. o.

